

УДК 58.006:581.522.4(635.925)

**Роль ботанічних садів у збереженні та розширенні
різноманіття рослин**

Герц Н. В., Трут Н. В.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: herts_nv@chem-bio.com.ua; trut@chem-bio.com.ua

Рослинний світ – це безцінний дар природи, який забезпечує наше життя та взаємодію з оточуючим середовищем. Однак, в умовах змін клімату та людської діяльності, різноманіття рослин стає об'єктом загрози. У цьому контексті, ботанічні сади відіграють незамінну роль у збереженні та розширенні цього надзвичайно важливого компоненту нашої планети. Їхні збірки рідкісних та зникаючих видів, дослідницька робота з вивчення рослинності, селекції та розведення рослин, а також освітні та інформаційні програми створюють основу для розуміння, захисту та використання рослинного світу для блага нашого суспільства та природного середовища.

На сьогодні, великою проблемою є зменшення різноманіття рослин. Велика кількість видів під загрозою повного знищення, а військові дії на значній території України в певній мірі прискорюють даний процес. Тривалі та інтенсивні форми антропогенного впливу на середовище спричинили досить великі зміни у природньому середовищі, що негативно відобразилося на видовій різноманітності. Так, протягом останніх 500 років Україна втратила понад 2/3 лісів і зараз за лісистістю посідає передостаннє місце в Європі. Загальна площа лісового фонду України становить 10,8 млн га (2006), лісистість території – 15,7% [2].

Тому, діяльність і функціонування ботанічних садів є одним із актуальних напрямів збереження різноманіття рослин, а особливо тих що перебувають під загрозою зникнення. Існує багато причин, чому ботанічні сади відіграють важливу роль у збереженні та примноженні рослинного різноманіття:

1. На базі ботанічних садів зберігаються колекції рідкісних і зникаючих рослин, яким загрожує зникнення в їхніх

Охорона, моделювання та прогнозування стану навколишнього середовища

природних середовищах існування.

2. Ботанічні сади є важливими центрами наукових досліджень, де проводяться дослідження різноманіття, екології, фізіології та генетики рослин. Це сприяє розумінню біологічних процесів і розробці нових методів збереження рослин.
3. Ботанічні сади відіграють важливу роль в освіті населення та підготовці студентів і дослідників. Вони надають можливість вивчати різноманітність рослин, їхні характеристики, екологічні взаємозв'язки та значення для людини і довкілля. Це також і місця відпочинку та відповідального спілкування з природою для місцевих мешканців та гостей.

Як частина тенденції культурного туризму, ботанічні сади є важливим елементом у розумінні важливості знань про рослинний світ, які передавалися протягом століть. Останніми роками ботсади стали важливими місцями для збереження в межах міських поселень з метою збільшення біорізноманіття та культивування рідкісних видів у відповідних природних умовах [1].

Сучасні ботанічні сади в Україні дотримуються використання наступних принципів та методів для створення колекцій тих чи інших видів флори: фітоценотичний, флористичний, популяційний, систематичний, екологічний, естетичний принципи. Впроваджують такі методи та прийоми збереження рідкісних та зникаючих рослин природної флори: 1) метод монокультур; 2) метод створення модельованих штучних ценозів, що базується на флорогенетичній та фітоценотичній основі та екологічному принципі диференціації екологічних ніш і взаємній доповнюваності видів у фітоценозах; 3) метод введення зникаючих видів у природну рослинність ботанічних садів; 4) метод створення та інтродукції рослинних угруповань, що базується на екологічному принципі відповідності еколого-ценотичній конструкції угруповань, які створюються, зональним типам біогеоценотичних структур [3].

Багато питань потребують розв'язання для покращення роботи ботанічних садів і збереження біорізноманіття в Україні та в світі загалом. Однією з ключових проблем для сучасних ботанічних садів є відсутність єдиної інформаційної бази. Це

Охорона, моделювання та прогнозування стану навколишнього середовища

призводить до відсутності достовірних даних про склад колекційних фондів та їхній стан. Існуючі каталоги, які випускаються рідко, містять переважно застарілу інформацію. Оскільки живі колекції є змінним елементом і втрачають складові під впливом різних природних та техногенних факторів, важливо мати електронну базу даних для оперативного відстеження їхнього стану.

Для підвищення престижу ботанічних садів України важлива їхня участь у виконанні рішень міжнародних конвенцій, зокрема щодо боротьби зі спустелюванням, змін клімату та збереження водних ресурсів. Це може покращити їхню діяльність і забезпечити захист різноманітності рослинного світу. Особливо важливою є організація збереження *ex situ* рослинності, що виходить за рамки діяльності ботанічних садів, а також активізація роботи в межах захисту природно-культурної спадщини.

Необхідно вживати послідовні заходи, спрямовані на підвищення значення ботанічних садів, дендропарків і університетів у збереженні біорізноманітності світової рослинності шляхом глибшого дослідження різноманітних аспектів біології розвитку рослин в умовах збереження *ex situ*, покращення якості освіти в основних поняттях, посилення зв'язку між освітою та науковими дослідженнями, координації спільних дій між ботанічними установами і зміцнення їх зв'язків з науковими та освітніми установами інших країн.

Поряд з цим, заклади вищої освіти повинні проявляти активну співпрацю для формування навчальних програм, спрямованих на підготовку спеціалістів у сфері збереження біорізноманітності рослин світової флори, з врахуванням потреб у знаннях з таксономії, систематики, структурної ботаніки, молекулярної біології, захисту рослин, інформаційних технологій та обліку колекційних фондів.

Таким чином ботанічні сади є важливими центрами збереження та дослідження біорізноманіття рослинного світу. Їхня роль у збереженні рідкісних та вразливих видів, у популяризації знань про рослинний світ, а також у наукових дослідженнях і освітніх програмах незаперечна. Професійний

Охорона, моделювання та прогнозування стану навколишнього середовища

підхід до управління колекціями рослин, застосування сучасних технологій у вивченні та охороні рослин, співпраця з науковими установами та освітніми закладами різних країн – все це робить ботанічні сади ключовими установами у збереженні біорізноманіття флори та сприяє створенню стійкого майбутнього для нашої планети.

Список літератури

1. Андриан Дж. Роль стародавніх ботанічних садів у сучасних містах: на прикладі ботанічного саду Падуйського університету. *Науковий вісник*. 2001. № 11.5. С. 147-152.
2. Кобеньок Г., Закорко О., Марушевський Г. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами : Посіб. для вчителів і громад. природоохорон. орг. Київ : Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 200 с.
3. Кучеревський В., Шоль Г., Провоженко Т. Збереження фіторізноманіття степових екосистем у криворізькому ботанічному саду. *Роль ботанічних садів і дендропарків у збереженні та збагаченні біологічного різноманіття урбанізованих територій* : Матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 28–31 трав. 2013 р. Київ, 2013. С. 31-33.